

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ: ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ – Τα σχέδια επίλυσης του Κυπριακού

1. Η βρετανική στάση μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου

[Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου] το ενδεχόμενο της ένωσης απορρίφθηκε, εξαιτίας της αντίδρασης του Υπουργείου Αποικιών, όσο και των αρχηγών των Επιτελείων, οι οποίοι επέμεναν ότι η διατήρηση πλήρους κυριαρχίας στο νησί ήταν απαραίτητη για τη βρετανική πολιτική στη Μέση Ανατολή. Η διατήρηση των πρωτείων στην περιοχή αυτή είχε ήδη αναχθεί σε βασική γεωπολιτική προτεραιότητα του Λονδίνου και η εισήγηση των στρατιωτικών υπήρξε καταλυτική.

E. Χατζηβασιλείου, *Το Κυπριακό Ζήτημα, 1878-1960, Η συνταγματική πτυχή*, Αθήνα 1998, σ. 59

2. Η Διασκεπτική (1946-1948)

I.

Σε ό,τι αφορά τις εξουσίες αυτής της Συνέλευσης [Νομοθετικής Συνέλευσης], «αποτελεί πρόθεση της κυβέρνησης της Αυτής Μεγαλειότητος να είναι όσο το δυνατόν λιγότερο περιορισμένο το πεδίο των συζητήσεων και της νομοθετικής εργασίας». Πράγματι, ο μόνος απόλυτος περιορισμός στις αρμοδιότητές της ήταν η απαγόρευση να συζητείται το «καθεστώς της Κύπρου στο πλαίσιο της βρετανικής Κοινοπολιτείας». [...] Από την άλλη, ο κυβερνήτης θα διατηρούσε τις «συνήθεις νομοθετικές προνομίες», δηλαδή το δικαίωμα να βάζει βέτο σε οιοδήποτε σχέδιο νόμου ή οιαδήποτε πρόταση είχε ψηφιστεί από τη Συνέλευση, ή να της τα επιστρέφει προς τροποποίηση και κυρίως να κηρύσσει έγκυρα, σε περίπτωση ανάγκης, κάθε σχέδιο νόμου ή πρόταση που η Συνέλευση θα είχε απορρίψει ή θα είχε ψηφίσει υπό απαράδεκτη μορφή.

F. Crouzet, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959*, Αθήνα 2011, τ.Α', σσ. 213-214

II.

Όσο για την εκτελεστική εξουσία, «σύμφωνα με την κανονική πρακτική» θα παρέμενε στα χέρια του κυβερνήτη. Θα τον βοηθούσε ένα Εκτελεστικό Συμβούλιο, αποτελούμενο από τέσσερα επίσημα μέλη [...] και τέσσερα μη επίσημα μέλη, τρεις Έλληνες και έναν Τούρκο, τα οποία θα επέλεγε ο υπουργός μεταξύ των μελών της Συνέλευσης. [...] Ο κυβερνήτης δεν θα ήταν υποχρεωμένος να ζητά τη γνώμη του Εκτελεστικού Συμβουλίου, αλλά θα έπρεπε να ενημερώνει τον υπουργό για κάθε απόφαση που θα έπαιρνε η οποία θα ήταν αντίθετη προς τη γνώμη αυτού του οργάνου.

F. Crouzet, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959*, Αθήνα 2011, τ.Α', σ. 214

III.

Σε γενικές γραμμές, οι βρετανικές εισηγήσεις όπως υποβλήθηκαν στη Διασκεπτική αποτέλεσαν βήμα προόδου στον τομέα των συνταγματικών ελευθεριών για τους κατοίκους του νησιού σε σχέση με το προϋπάρχον σύστημα. Από τις κυριότερες και πιο σημαντικές πρόνοιες των εν λόγω εισηγήσεων ήταν το γεγονός ότι το Συνταγμα προνοούσε ότι η Βουλή θα αποτελείτο από είκοσι έξι έδρες, δεκαοκτώ από τις οποίες θα ανήκαν σε Έλληνες και

τέσσερις σε Τούρκους, ενώ τέσσερις έδρες προορίζονταν για τα επίσημα μέλη, δηλαδή τους ανώτατους Βρετανούς αξιωματούχους της αποικιακής κυβέρνησης. Οι Ελληνοκύπριοι δηλαδή, σε αντίθεση με τις πρόνοιες που ήταν σε ισχύ προηγουμένως, θα είχαν πλειοψηφία στο Νομοθετικό Συμβούλιο η οποία δεν θα μπορούσε να ανατραπεί από τις ψήφους των επίσημων και Τούρκων μελών του Συμβουλίου. Η αναλογία αυτή, που αντικατόπτριζε σε σημαντικό βαθμό την πληθυσμιακή αναλογία στο νησί, θα αποτελέσει ένα από τα κύρια θέματα συζήτησης σε όλα τα βρετανικά σχέδια επίλυσης του Κυπριακού τα οποία υποβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας.

N. Χριστοδουλίδης, *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, Αθήνα 2009, σ.41

3. Τριμερής Διάσκεψη του Λονδίνου (1955)

I.

Το βρετανικό σχέδιο λύσης προνοούσε την παροχή αυτονομίας με σύνταγμα περιορισμένης αυτοδιοίκησης, που θα διαμορφωνόταν από τις τρεις –πλέον– εμπλεκόμενες κυβερνήσεις και θα παρείχε εγγυήσεις για τη συμμετοχή Τουρκοκυπρίων στη Νομοθετική Συνέλευση και στο Υπουργικό Συμβούλιο.

Π. Παπαπολυβίου, *Ιστορία της Κύπρου 1878 – 1974*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Λευκωσία 2017, σσ. 148-149

II.

Απώτερος στόχος των Βρετανών ήταν η επισημοποίηση της εμπλοκής, του ρόλου και του λόγου, της Άγκυρας στο θέμα της Κύπρου, η προβολή των τουρκικών αντιρρήσεων στο ελληνικό αίτημα για αυτοδιάθεση, η ανάδειξη διάστασης απόψεων ανάμεσα σε Αθήνα και Άγκυρα, ώστε να τεκμηριωθεί το ανέφικτο του ελληνικού αιτήματος. Η ελληνική κυβέρνηση, παρά τις αντιρρήσεις του Μακαρίου, θα αποδεχθεί τελικά να συμμετάσχει στη Διάσκεψη του Λονδίνου και θα συζητήσει με την Τουρκία το θέμα της Κύπρου. Στην πορεία των συζητήσεων θα αντιληφθεί, παρ' όλα αυτά, τις βρετανικές και τουρκικές προθέσεις και το αντικείμενο των μεθοδεύσεών τους και με αφορμή τις βρετανικές προτάσεις για το Κυπριακό αλλά και τις έντονες, προσχεδιασμένες από την τουρκική κυβέρνηση ανθελληνικές εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Κωνσταντινούπολη εκείνη την περίοδο, θα αποχωρήσει τελικά από τη Διάσκεψη η οποία και θα ναυαγήσει.

N. Χριστοδουλίδης, *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, Αθήνα 2009, σ.46

III.

Το τέλος της Τριμερούς δεν γράφτηκε στο Λονδίνο αλλά στην Κωνσταντινούπολη, όπου το απόγευμα της 6^{ης} Σεπτεμβρίου 1955 οργανωμένες ομάδες Τούρκων εξτρεμιστών κατέστρεψαν εκατοντάδες καταστήματα ελληνικής ιδιοκτησίας, και προέβησαν ανεξέλεγκτα σε ένα πογκρόμ λεηλασιών και βανδαλισμών, ενώ παρόμοιες επιθέσεις έγιναν και στη Σμύρνη, με στόχο το ελληνικό κλιμάκιο στο τοπικό αρχηγείο του ΝΑΤΟ. Ως αφορμή των επιθέσεων παρουσιάστηκε η έκρηξη που σημειώθηκε στο προαύλιο του τουρκικού Προξενείου στη Θεσσαλονίκη, στο σπίτι που κατά την παράδοση γεννήθηκε ο Κεμάλ Ατατούρκ. Όπως ήταν πρόδηλο από την πρώτη στιγμή, αλλά ομολογήθηκε και επίσημα ενώπιον της τουρκικής δικαιοσύνης κατά το 1961, η έκρηξη ήταν μια χονδροειδής προβοκάτσια – έργο των τουρκικών μυστικών υπηρεσιών.

Π. Παπαπολυβίου, *Ιστορία της Κύπρου 1878 – 1974*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Λευκωσία 2017, σ.149

4. Το Σχέδιο Χάρντινγκ (1955-1956)

Η διακοπή των διαπραγματεύσεων Χάρντινγκ – Μακαρίου, η σύλληψη του Αρχιεπισκόπου και η εντατικοποίηση του αγώνα κατά της ΕΟΚΑ είχαν τύχει καλής υποδοχής από την ηγεσία της τουρκικής κοινότητας. Επανειλημμένα, εντούτοις, απαιτούσαν πιο δραστικά μέτρα, με το πρόσχημα ότι Τούρκοι είχαν υποφέρει από τις τρομοκρατικές δραστηριότητες: εμπρησμούς και καταστροφές κτιρίων, βρισιές και εχθρικές χειρονομίες. Δεν φαίνεται να ήταν εσκεμμένες ενέργειες της ΕΟΚΑ στρεφόμενες κατά των Τούρκων, αλλά μάλλον τοπικού χαρακτήρα εκδηλώσεις εχθρότητας των Ελληνοκυπρίων. [...] Ωστόσο, από πολλούς μήνες, η αγγλική κυβέρνηση επικαλούνταν όλο και περισσότερο την υποχρέωσή της να προστατεύει την τουρκική μειονότητα για να δικαιολογήσει την πολιτική της, πράγμα που αναπόφευκτα έκανε τους Έλληνες καχύποπτους, ενώ οι Τούρκοι μπορούσαν να θεωρήσουν αυτό το ενδιαφέρον που τους έδειχνε η βρετανική κυβέρνηση ως ενθάρρυνση να δρουν με οιοδήποτε μέσον.

F. Crouzet, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959*, Αθήνα 2011, τ.Β', σσ. 812-813

5. Ανάμεσα στο Σχέδιο Χάρντινγκ και το Σχέδιο Ράντκλιφ

Στο μεταξύ, στα τέλη Οκτωβρίου και στις αρχές Νοεμβρίου [1956] ξέσπασαν δύο διεθνείς κρίσεις, σύντομες αλλά βίαιες, που είχαν σημαντικές επιπτώσεις στο σύνολο των διεθνών σχέσεων: από τη μια μεριά, η ουγγρική εξέγερση και η ένοπλη επέμβαση της Σοβιετικής Ένωσης σ' αυτή τη χώρα, και από την άλλη οι ισραηλινές και αγγλογαλλικές στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά της Αιγύπτου, στις οποίες έβαλε τέρμα μια κατάπαυση πυρός στις 6 Νοεμβρίου, χωρίς να κατορθώσουν η Γαλλία και η Αγγλία να ανατρέψουν το καθεστώς του συνταγματάρχη Νάσερ. Η ουγγρική κρίση δεν είχε άμεσες επιπτώσεις στην κυπριακή διένεξη, δεν συνέβη όμως το ίδιο με την κρίση του Σουέζ.

F. Crouzet, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959*, Αθήνα 2011, τ.Β', σ. 840

6. Το Σχέδιο Ράντκλιφ (1956)

I.

Όταν η διεθνής και στρατηγική κατάσταση το επιτρέπουν, και με την προϋπόθεση ότι η αυτοκυβέρνηση λειτουργεί ικανοποιητικά, η κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητας θα είναι διατεθειμένη να ανασκοπήσει το ζήτημα της αυτοδιαθέσεως. Όταν ο χρόνος φτάσει για αυτή την ανασκόπηση, δηλαδή όταν αυτοί οι όροι εκπληρωθούν, ο σκοπός της κυβερνήσεως της Αυτής Μεγαλειότητας θα είναι να εξασφαλίσει όπως η άσκηση της αυτοδιαθέσεως πραγματοποιηθεί με τέτοιον τρόπο, ώστε στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, όπως και στην ελληνοκυπριακή κοινότητα, να δοθεί η ευκαιρία, ένεκα των ιδιόμορφων συνθηκών της Κύπρου, να αποφασίσει μόνη της το μελλοντικό της καθεστώς. Με άλλα λόγια, η κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητας αναγνωρίζει ότι η άσκηση της αυτοδιαθέσεως σε έναν τέτοιο ανάμεικτο πληθυσμό θα πρέπει να συμπεριλάβει και τη διχοτόμηση μεταξύ των ενδεχόμενων λύσεων.

Πολιτική διακήρυξη της βρετανικής κυβέρνησης μέσα από τις δηλώσεις του Υπουργού Αποικιών Λένοξ Μπόιντ στο Βρετανικό Κοινοβούλιο στις 19 Δεκεμβρίου 1956, στο Ν. Χριστοδουλίδης, *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, Αθήνα 2009, σ.93

II.

Πίσω λοιπόν από τις προτάσεις Ράντκλιφ, και πιο συγκεκριμένα από τη δήλωση Μπόιντ, στόχος του Λονδίνου δεν μπορεί παρά να ήταν η ικανοποίηση της Άγκυρας και ο εκφοβισμός των Ελλήνων μέσω της απειλής της διχοτόμησης, ώστε να εγκαταλειφθούν σιγά σιγά οι προσπάθειές τους για ένωση, να τερματιστεί ο ένοπλος αγώνας που έπληττε το κύρος της ταλαιπωρημένης μεταπολεμικά Μεγάλης Βρετανίας και να αποδεχθούν, αναγκαστικά, συζήτηση άλλου είδους λύσεων. Στο πλαίσιο αυτών των εναλλακτικών της ένωσης λύσεων, το Λονδίνο θα μπορούσε μάλιστα, με μεγαλύτερη ευκολία, να διατηρήσει ρόλο στο νησί, ικανοποιώντας ταυτόχρονα την ιδιαίτερος σημαντική για τα αγγλοαμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή σύμμαχο Τουρκία.

N. Χριστοδουλίδης, *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, Αθήνα 2009, σ.109

7. Το Σχέδιο Μακμίλλαν (1958)

I.

Το σχέδιο βασιζόταν σε δύο αρχές: του συνεταιρισμού και της αυτονομίας των κοινοτήτων. Η Ελλάδα και η Τουρκία θα καλούνταν να ορίσουν έναν «αντιπρόσωπο», ο οποίος θα συνεργαζόταν με τον Βρετανό κυβερνήτη στην εφαρμογή αυτής της πολιτικής. Οι Κύπριοι θα μπορούσαν να επωφεληθούν μιας διπλής ιθαγένειας της επιλογής τους, βρετανικής και ελληνικής ή βρετανικής και τουρκικής. Η καθεμιά από τις δύο κοινότητες θα είχε μια νομοθετική συνέλευση ή «Βουλή των Αντιπροσώπων», η οποία θα είχε «την τελική νομοθετική εξουσία για τις υποθέσεις της κοινότητας». Οι Εξωτερικές υποθέσεις, η Άμυνα και η Εσωτερική Ασφάλεια θα ήταν της αποκλειστικής αρμοδιότητας του κυβερνήτη, ο οποίος θα ενεργούσε ύστερα από διαβούλευση με τους αντιπροσώπους της Ελλάδας και της Τουρκίας. Όσο για την «εσωτερική διοίκηση», εκτός των κοινοτικών υποθέσεων και της Ασφάλειας, αυτή θα ανετίθετο σε ένα Συμβούλιο, υπό την προεδρία του κυβερνήτη, το οποίο θα περιλάμβανε, εκτός από τους αντιπροσώπους της Ελλάδας και της Τουρκίας, και έξι αιρετούς υπουργούς, που θα ανήκαν στις δύο νομοθετικές συνελεύσεις: οι τέσσερις θα ήταν Έλληνες και οι δύο Τούρκοι. Επιπλέον, ο κυβερνήτης, ύστερα από διαβούλευση με τον Έλληνα και τον Τούρκο αντιπρόσωπο, θα είχε την αποκλειστική εξουσία να εξασφαλίζει την προστασία των συμφερόντων των δύο κοινοτήτων, και οι αντιπρόσωποι της Ελλάδας και της Τουρκίας θα είχαν το δικαίωμα να ζητούν να υπάγεται στην αρμοδιότητα και να υποβάλλεται στην κρίση «αμερόληπτου δικαστηρίου» κάθε νομοθέτημα που ο ένας ή ο άλλος θα θεωρούσε ότι συνιστά διακριτική μεταχείριση της κοινότητάς του.

F. Crouzet, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959*, Αθήνα 2011, τ.Β', σ. 1020

II.

Επιχειρώντας να εξηγήσουμε τους λόγους που οδήγησαν τους Βρετανούς στην υποβολή του συγκεκριμένου σχεδίου λύσης, το οποίο περιείχε σημαντικό αριθμό διχοτομικών προνοιών που για πρώτη φορά περιλαμβάνονταν σε σχέδιο λύσης του Κυπριακού, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι το περιεχόμενο του Σχεδίου Μακμίλλαν ήταν, σε σημαντικό βαθμό, μια αναμενόμενη εξέλιξη, λόγω της κατάστασης πραγμάτων που είχε δημιουργηθεί [...]

N. Χριστοδουλίδης, *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, Αθήνα 2009, σ.136